

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

**TA’LIM TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA TILLARNI
O‘QITISHNING MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI**

xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami

2024-yil 17-may

**Сборник материалов международной научно-практической
конференции**

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ
В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ**

17 мая 2024 года

Collection of materials of the international scientific and practical conference

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF LANGUAGE TEACHING IN THE
CONTEXT OF EDUCATIONAL TRANSFORMATION**

May 17, 2024

Guliston – 2024

Имена существительные играют важную и неотъемлемую роль в корейском языке, обеспечивая основу для конструирования предложений и выражения мыслей. В этом обзоре мы рассмотрели определение и особенности имен существительных в корейском языке.

Определение имени существительного в корейском языке подчеркивает его функцию как слова, обозначающего объекты, сущности и понятия. Основные черты имен существительных в корейском включают их грамматическую нейтральность по роду, отсутствие множественного числа через изменение окончаний и их использование с частицами для обозначения синтаксической роли в предложении.

Особенности имен существительных в корейском языке отражают его уникальную грамматическую структуру. Например, отсутствие гендерных форм и склонений по числу делает корейский язык особенным среди многих других языков. Также важно отметить использование классификаторов с именами существительными для обозначения количества или типа объекта.

Изучение определения и особенностей имен существительных в корейском языке поможет лучше понять его структуру и синтаксис, что является ключевым шагом к грамотному владению языком и эффективному общению на корейском уровне.

Литература

1. Карпека Д. А – СПб. Грамматика корейского языка: в 3 т. Т. 1. – СПб.: Восточный экспресс, 2018.
2. Ким Ф. Синтаксические элементы корейского языка. – Алматы: Изд-во Казахского университета, 2000.
3. <https://koreansimple.com/blog/prokachat-yazik/suffixi-v-koreykom-yazike/>

TERMINLARNING SINTAKTIK JIHATDAN HOSIL QILINISHI

Bekmurodov Tog‘oymurod Panjiyevich, tayanch doktorant, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti
togaymurod192@gmail.com

Annotatsiya: Bu maqolada hozirgi zamonaviy tilshunoslik sohalari qatori yangi vujudga kelayotgan ba’zi matbuot terminlarining izohi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: donor til, o‘zbek kurashi, tarjima qilish, dublet, davlat boshqaruvi, lug‘at fondi, moslashish, milliy siyosat, yangi nomlanishlarning voqelanishi.

Hozirda dunyo bo‘ylab internet, axborot texnologiyalari asrida O‘zbekiston Respublikasining jahon hamjamiyati safidan o‘rin olishi davlatlararo iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, madaniy va h.k. aloqalarning qizg‘in, jadal suratlar bilan rivojlanishiga olib keldi. Bunday munosabatlarning ijobiy natijalari nafaqat ijtimoiy-siyosiy, madaniy-iqtisodiy hayotda, shuningdek, tilda ham o‘z ifodasini topmoqda. So‘nggi yillarda o‘zbek terminologiyasi tayyor xorijiy leksik birliklar hamda ular *anglatuvchi akademik litsey, kollej, magistr, magistratura, bakalavr,*

tender, preferensiya, investitsiya, litsenziya, diler, megapolis, ekologiya, ekspert, demping, inflyatsiya, kliring, supermarket, minimarket, giper market, chat, paynet, elektorat, narkobiznes, milliy aviakompaniya, klasster, robot-taksi, drayver, elektron viza, tranzit biznes, trend, brend, logistika, vatsapp, rouming, instagram, telegram, mikrozaym, investor, onlayn, oflayn, onlayn-broker, onlayn rejim, keys-stadi, innovatsion texnopark singari mutlaqo yangi tushunchalar va realiyalar hisobiga boyib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi olimlarining dunyoning rivojlangan mamlakatlari yetakchi muassasalari ilm ahli bilan o'rnatgan ilmiy-texnik munosabatlarining jadallashuvi, hamkorlikda dolzarb ilmiy masalalar ustida izlanishlar olib borishning yo'lga qo'yilishi, yosh iste'dod egalarining nufuzli chet el universitetlari va institutlarida o'qishi yoxud malaka oshirishi terminlar sistemasining yaqinlashuvi, boyishiga ko'mak beradi. Hozirgi o'zbek terminologiyasi uchun G'arb tillari, ayniqsa, ingliz tilidan ko'plab terminlarning quyilib kelishi diqqatga sazovordir. Shu bilan bir qatorda, o'zbek tili terminlarining boshqa tillar tomonidan o'zlashtirilayotgani ajablanarli hol emas. Zero, so'z o'zlashtirish hodisasining ikki tomonlama sodir bo'lishi tilshunoslikda allaqachon tasdig'ini topgan.

Ta'kidlash joizki, 1999-yilning may oyida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusiga muvofiq o'zbek kurashi bo'yicha jahon birinchiligi o'tkazildi. Keyinchalik bu sport turining ommalashuvi va dunyo sahnasiga chiqishi natijasida *kurash, yonbosh, chala, halol, g'irrom* kabi terminlar xalqaro sport terminologiyasining mulkiga aylandi. Sharq taronalari (Vostochniye melodi), o'zbek modeli (Uzbekskaya model) singari terminlar jahonga mashhur bo'ldi. Mahalla institutining qayta tiklanishi fuqarolar yig'ini, fuqarolar yig'ini raisi, oqsaqol va h.k. Qayd etish lozimki, o'zbek terminologiyasi tizimida xorijiy tillarga taalluqli tushunchalarni o'z ichki imkoniyatlar asosida ifodalash tamoyili yetakchilik qilmoqda. Bunday jarayon paytida chetdan kelayotgan o'zlashmalarning bir qismi o'zbekcha mutanosiblari bilan almashtiriladi yoki tarjima (kalka) qilinadi. Ushbu usul yangi tushunchalarni atashda o'ta qulayligi va mahsuldorligi bilan ajralib turadi. Masalan, aksiyadorlik jamiyati (aksiyonnoye obshchestvo), erkinlashtirish (liberalizatsiya), tijorat banki (kommercheskiy bank), muzyorar (ledokol), kichik biznes (maliy biznes), soliq stavkasi (nalogovaya stavka), tadbirkor (predprinimatel), xususiy sektor (chastniy sektor), infratuzilma (infrastruktura), ekologik xavfsizlik (ekologicheskaya bezopastnost), siyosiy ekstremizm (politicheskii ekstremizm), potensial xavf-xatar (potensialnaya ugroza), mintaqaviy mojaro (regionalniy konflikt), nevrojarohat (tib.nevrologiya), tabofalajlik (tib.taboparalich), ekspert kengashi (ekspertnaya komissiya), yuridik shaxs (yuridicheskoye litso), plastik kartochna (plastikovaya kartochna), kichik biznes subyektlari (subyekt malogo biznesa), moliyaviy organlar (finansoviy organi), raqamli tarmoq (digital network), manzil niqobi (address mask), alfa-sinov (alpha testing), yashil kompyuter (green computer), elektron hamyon (electronic purse) va h.k. shular jumlasidandir. O'zlashma terminlarni muqobili bilan almashtirish ham faol sanaladi: burun chig'anog'i (tib. nosovaya rakovina), miya oyoqchalari (tib. nojki mozgoviye), logistik markaz (logisticheskii sent), suyaklanish (tib.okosteneniye), betoblik (tib.nedomoganiye), so'roq

(komp.polling), tuynuk (komp.hatch), sukut (komp.default) va h.k. O‘zbek tili terminologiyasi tizimida muayyan tushunchalarning muqobili bo‘lmaganligi bois ularni bitta so‘z bilan ifodalashning imkoniyati cheklangan. Chetdan kirib kelayotgan tushunchani bir qancha so‘zlar yordamida izohlash yoki tavsiflash terminologiya talablariga ziddir. Mana shunday holatlarda ruscha-baynalmilal terminlar donor tilda qanday shaklda bo‘lsa o‘zbek tiliga ayni shu shaklda tayyor tarzda qabul qilinadi. Masalan: *budjet – budjet, kredit - kredit, atom - atom, gidrolokatsiya – gidrolokatsiya, deduksiya - deduksiya, gerb – gerb, auditor – auditor, repatriatsiya – repatriatsiya, fraksiya – fraksiya, profitsit-profitsit, integratsiya-integratsiya, diplomatiya-diplomatiya, kislorod-kislorod* va h.k.

Ba’zi vaziyatlarda, mobodo biron bir tushuncha ikki, ya’ni o‘z va o‘zlashma (ruscha-baynalmilal) termin bilan ifodalansa, shubhasiz, afzallik o‘zbekcha terminga beriladi – tilshunoslik (lingvistika), nazoratchi (inspektor), qalam haqi (gonorar), nizom (ustav), giyohvandlik (narkomaniya), zahira (rezerv), tenglik (paritet), hokim (mer), jarroh (xirurg), sil (tuberkulez), dorishunos (farmatsevt), dorishunoslik 45 (farmatsevtika), tasnif (klassifikatsiya), imlo (orfografiya), qatag‘on (repressiya), sayyora (planeta), tirkama (pritsep), tovon (reparatsiya) va h.k. Chunonchi, o‘zlashma terminlarning o‘zbek tili fonetikasiga moslashuvi quyidagi jihatlari bilan oydinlashadi: 1) fonemalarning qisqarishi: avinos (avianosets), raketanos (raketanosets), minanos (minonosets), farmatsevtik (farmatsevticheskiy, akustik (akusticheskiy)); 2) fonemalardagi tovush almashinuvi: mayoq (mayak), o‘choq (ochag), plashch-palatka (plash-palatka) va h.k. O‘zbek tilida qurilishi jiddiy o‘zgarishlarga uchragan o‘zlashma terminlar kategoriyasiga qo‘mita (komitet), bombardimon (bombardirovka), qo‘mondon (komanduyushiy), pudrat (podryad) kabilarni kiritish o‘rinlidir. O‘zbek terminologiyasi tizimida o‘zlashmalardan o‘zbekcha so‘z yasovchi affikslar ishtirokida yangi hosil qilingan terminlar keng miqyosda qo‘llanishga kirib kelgan. Xususan, bombardimonchi (bombardirovshik), dozimetrchi (dozimetrist), generallik (generalskiy), raketasozlik (raketostroyeniye), patronli (patronniy), gusenitsali (gusenichniy), betonlash (betonirovaniye), ionlanish (ionizatsiya); modernizatsiyalash (modarnizatsiya), kodlash (kodiroyvaniye), kompyuterlashtirish (kompyuterizatsiya), avtomatlashtirish (avtomatizatsiya) kabi ashyoviy misollar qayd etilgan fikrni tasdiqlashga xizmat qiladi. Mustaqillik yillari o‘zbek tili lug‘at fondining boyib borishida respublika xalq xo‘jaligi uchun mutlaqo yangi sohalarning shiddat bilan shakllanishi va rivojlanishi kabi favqulotda muhim omillar sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. 1996 -yilda Andijon viloyati Asaka shahrida Janubiy Koreyaning DEU (DAEWOO) avtomobil korporatsiyasi bilan hamkorlikda “O‘zDEUAvto” qo‘shma korxonasining ishga tushirilishi natijasida O‘zbekiston dunyodagi 28 ta avtomobilsozlik davlatlari qatoridan munosib o‘rin oldi. 1999-yilda Samarqand shahrida “SamKochAvto” o‘zbek-turk qo‘shma korxonasi avtobuslar va yuk mashinalarni ishlab chiqarishga kirishdi. Hozirgi paytda Yaponiya va Germaniya avtokompaniyalari hamkorligida “Isuzu” avtobuslari hamda “Man” yuk mashinalarini ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yilgan. “O‘zDEUAvto” qo‘shma korxonasining amerika avtomobil ishlab chiqarish giganti "Jeneral Motors"(General Motors) tarkibiga singdirilishi oqibatida bugungi

talablarga to'la javob beradigan, yuqori tezlikka ega, har tomonlama qulay hamda yoqilg'ini tejaydigan yengil avtomobillarning yangi rusumlarini ishlab chiqarish maqsad qilib qo'yilgan. Buning natijasida o'zbek tilida ushbu soha terminologiyasi tubdan takomillashdi. O'zbek terminologiyasi Tiko (Tiko,) Damas 46 (Damas), Neksiya (Neksia), Lasetti (Lacetti), Matiz (Matiz), Spark (Spark), Epika (Epika), Kaptiva (Kaptiva), Malibu (Malibu), Kobolt (Cobolt) singari Respublikada konveyyerga qo'yilgan yengil avtomobillarning tijoriy nomini anglatuvchi atamalar hisobiga yana ham boyidi. Sobiq sho'rolar davlatining tanazzulga uchrashi va qulashidan keyin kommunistik mafkura bilan bog'liq barcha tushunchalar, ularni ifodalovchi so'z hamda terminlar o'zbek tili lug'at tarkibidan batamom barham topdi. O'zbekiston mustaqil va suveren davlat sifatida jamiyatni tom ma'nodagi demokratiya asosida taraqqiy toptirish yo'lini tanladi. Demokratik jamiyatni va davlatni barpo etishda milliy davlatchilik an'anlariga aloqida e'tibor qaratildi. Milliy tiklanish va o'zlikni anglash yo'nalishi ustuvor, deb e'lon qilindi. Turmushda tubdan sodir bo'lgan ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-madaniy o'zgarishlar yangi tushunchalar, yangi nomlanishlarning voqelanishiga olib keldi. O'zbek tilining leksik xazinasini mustaqil mamlakat yuritayotgan milliy siyosatni aks ettiruvchi rang-barang so'zlar va terminlar bilan kengaytdi. Bunday terminlar safiga tubandagi faktik misollarni kiritamiz: milliy o'zlik, milliy davlatchilik, milliy siyosat, siyosiy islohot, ma'naviy qadriyat, Harakatlar strategiyasi, "Obod mahalla", Ma'naviyat va ma'rifat markazi, yo'l xaritasi va h.k. Bo'linish tamoyillari negizida yangi davlat boshqaruvi organlarining tuzilishi va faoliyat olib borishi pirovard natijada Oliy Majlis, senat, Vazirlar Mahkamasi, qonun chiqaruvchi organ, ijro etuvchi organ, cheklangan jamoa, Yoshlar ittifoqi, Xotin-qizlar qo'mitasi kabi ko'pdan-ko'p terminlarning muomalaga kirishiga turtki berdi.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o'tilishi asosida terminologik leksika milliy valyuta, kichik biznes, o'rta biznes, xususiy tadbirkorlik, qimmatli qog'ozlar bozori, tadbirkorlar palatasi, konsalting, injiniring, lizing firma, biznes-inkubator, biznes-reja, diller, makler, demping, davlat boji, mulk dahlsizligi, likvid aksizlar, fyuchers bitimlar, majburiy ijro singari qator yangi terminlar bilan tag'in ham kengaytdi. Ma'lumki, O'zbekiston kamdan-kam uchraydigan ulkan yoqilg'i-energetik mabalariga egaligi bilan dong chiqargan. Neft, gaz va kondensatning g'oyat katta zahiralari nafaqat ichki ehtiyojni to'la qondirish, balki ularni xorijga eksport qilish imkonini yaratdi. Ushbu sohaga taalluqli neft zaxirasi, neft koni, neft maxsulotlari, gaz kondensati, metan, og'ir neft, propan, butan, polimer materiallar, polietilen, polivinilxlorid, nitrilakril kislota, suyultirilgan gaz, xom neft singari turfa terminlar darsliklar, o'quv qo'llanmalari, 47 ilmiy-ommabop adabiyot hamda mahalliy matbuot sahifalarida faol qo'llanib kelmoqda. Milliy istiqloldan so'ng O'zbekistonda kechgani agrar islohat, so'zsiz, qishloq xo'jaligini qayta qurishda yetakchi ahamiyatga ega bo'ldi. Sobiq sho'rolardan qolgan kolxoz va sovxozlar tugatildi. Qabul qilingan "Yer kodeksi"ga muvofiq dehqon va fermer yer mulkdoriga aylandi. Fermer xo'jaliklari o'zlariga bildirilgan umid va ishonchni sharaf bilan oqladilar. Respublika agrar sektorida olib borilayotgan islohatlar mulkdor, mulkdorlar sinfi, fermer xo'jaligi,

ko'p ukkladli iqtisodiyot, tomorqa xo'jaligi, subsidiya, pay, investitsiya, investor, innovatsiya, ijara pudrati, yangicha xo'jalik yuritish singari mutlaqo yangi tushuncha va realiyalarning yuzaga chiqishini ta'minladi. Ma'lumki, o'tgan asrning oxiri-yangi XXI yuzyillikning boshida jahon ahli o'ta jiddiy va xavfli bir jihat, ya'ni inson va tabiat o'rtasidagi asimmetrik munosabat, to'g'rirog'i, insonning tabiat qonuniyatlariga bepisandlik bilan aralashuvi natijasi o'laroq tabiatdagi muvozzantning izdan chiqishi, azon qatlamining yemirilishi, haroratning meyordan ko'tarilishi, muzliklarning erishi bilan chambarchas bog'liq ekologik hodisalarga o'z diqqatini qaratishga majbur bo'ldi. Chunonchi, nafaqat Markaziy Osiyo, balki Yevropa mamlakatlari uchun ham katta xavf tug'dirayotgan Orol fojiasi shular jumlasidandir. Orol dengizining hozirgi sathini saqlab qolish, suvning qochishi oqibatida dengiz o'zanidan osmonga ko'tarilayotgan tuz va qum bo'ronlarining oldini olish, suv qochgan yerlarga turli daraxtlar ekish, ihotalar barpo etish orqali dengiz bo'yida hayot kechirayotgan aholi turmush tarzini yaxshilash, sog'ligini himoyalash singari ustuvor maqsadlarni hayotga tatbiq etish maqsadida mamlakatimizda Ekologiya harakati tashkil etildi. Ushbu ekstralingvistik omil, tabiiy, ijtimoiy xarakterga ega tilda ham aksini topdi, ya'ni boshqa tillarda bo'lgani kabi o'zbek tili ekologik terminologiyasi o'z taraqqiyotining navbatdagi bosqichiga qadam qo'ydi. Bir necha asrlik shakllanish jarayonini boshidan kechirgan ekologik terminlar sistemasi ayni vaqtda ekologik vaziyat, ekologik fojia, ekopoyezd, ekosistema, global ekologiya, geoekologiya, biosfera, antropogen ifloslanish, agroekologiya, chang konsentratsiyasi, chiqindilarni qayta ishlash, chuchuk suv singari nisbatan yangi termin yoki termin-birikmalar hisobiga kengayib bormoqda.

Xulosa o'rnida shuni takidlash kerakki, bugungu kunda ijtimoiy hayotimizning ajralmas bo'lagi bo'lgan fan va texnika sohalarida yuz berayotgan shiddatli rivojlanish, innovatsiya respublika aholisi faoliyatining turli qirralariga samarali ta'sir o'tkazmoqda. Fan va texnika qo'lga kiritgan eng oxirgi muvaffaqiyat va yutuqlar asosidagi yangi texnika vositalariga egalik qilinmoqda. Ushbu texnika va texnologiya vositalari nomlarini anglatuvchi terminologik leksika o'zbek tili lug'at tarkibining kundankunga boyib, kengayib borishida munosib ulush bo'lib qo'shilmogda. Shundan kelib chiqqan holda ta'kidlash lozimki, o'zbek terminologiyasi muhim soha sifatida yillar davomida yig'ilgan tajribalar zaminida taraqqiy etmogda, takomillashmogda va kengaymogda.

Adabiyotlar

1. Дониёров Р. Ўзбек тили техник терминологиясининг айрим масалалари. Тошкент: Фан, 1977.
2. Кадирбекова Д. Инглизча-ўзбекча ахборот коммуникация технологиялари терминологияси ва унинг лексикографик хусусиятлари. Филол. фан. бўйича фалс. док. дисс. автореф.-Тошкент, 50 2017.
3. Лотте Д.С. Краткие формы научно-технических терминов. - М.: Наука, 1971. 5. Лотте Д.С. Очередные задачи технической терминологии. Т.1. М.: Московский лицей, 1994.

4. Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари.-Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси.2017.

5. Саидқодирова Д. Инглиз ва ўзбек тилларида интернет терминларининг лингвистик тадқиқи. Филол. фан.бўйича фалс. докт. дисс. автореф. -Тошкент, 2018.

Internet saytlari

1. www. literature. uz
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Axborot_tehnologiyalari
3. Page Module:Navbar/styles.css has no content.
4. www.google.com
5. www. kitob.uz

BAG‘RIKENGLIKKA TARBIYALASH HAR BIR OILANING O‘ZIDAN BOSHLANADI

Aytbayeva Gulchexra Yermekbayevna, katta o‘qituvchi, Guliston davlat pedagogika instituti

Yeranova Dona Odilxon qizi, talaba, Guliston davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bag‘rikenglikka tarbiyalash har bir oilaning o‘zidan boshlanishi haqida fikr yuritiladi. Tolerantlik – millatlar, elatlar, tillar o‘rtasidagi o‘zaro to‘zumlilikni, murosalikni ifodalashi, insonning kundalik hayotida boshchilikka oladigan axloqiy, ibratli yurish-turish qoidasi va ko‘pincha o‘zgalarning kamchiliklariga kechirimlilik bilan qarash, toqat qilish, boshqani qabul qilish tushunilishi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: bag‘rikenglik, tolerantlik, diniy e‘tiqod, marosim, to‘zumlilik, insoniylik asosi, oilaviy munosabat.

Bag‘rikenglik – o‘zgarlarning turmush tarzi, xulq-atvori, odatlari, his-tuyg‘ulari, fikr-mulohazalari, g‘oyalari va e‘tiqodlariga nisbatan toqatli, chidamli bo‘lishdir. O‘zbek tilida nashr etilgan lug‘atlarda “bag‘rikenglik” tushunchasi “tolerantlik” (tolerantlik – lot. *tolerantia* – chidam, sabr-toqat) tushunchasining sinonimi sifatida ishlatilish holati ko‘zga tashlanadi. “Bag‘rikenglik – o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvatli, g‘amxo‘r, saxiy, kengfe‘lli bo‘lgan, ana shunday ma‘naviy fazilatlariga ega kishilarni ifodalovchi tushuncha». [5; 260-261b.]

Bag‘rikenglik o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an‘ana va marosimlariga hurmat-ehtiromda bo‘lish, muomala-munosabatda kamsitish va tahqirlashlarga yo‘l qo‘ymaslik, insoniylikni hamma narsadan ustun hisoblab, jamoa, ish joyi, mahalla-kuyda bunga rioya etishni anglatadi. Ya‘ni tolerantlik o‘zgalarning fikri, qarashlari va xatti-harakatiga passiv, tabiiy ravishda buysunishni anglatmaydi, balki alohida odamlar, turli guruhlar, xalqlar, ijtimoiy guruhlar o‘rtasida bir-birini tushunish, ijobiy hamkorlik yo‘lidagi faol axloqiy nuqtayi nazar va psixologik hamkorlikni anglatadi. [4; 416- 417-b.]

“Tolerantlik” atamasi xalqaro termin hisoblansa-da, mazmun-mohiyatiga ko‘ra qozoq xalqining toza, sof o‘z so‘zi – oddiygina “to‘zumlilik” so‘zining ekvivalenti. [7] Bu kundalik hayotda qo‘shning qo‘shniga nisbatan to‘zumliligidan boshlab, keng miqyosda madaniyatlar orasidagi, diniy